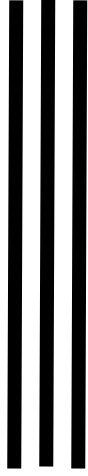

लाहान नगरपालिकाको कार्यालय, लाहान, सिराहा

लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण
प्रतिवेदन

२०७३ जेष्ठ
प्रतिवेदक
हिमाल खड्का
सामुदायिक विकास तथा परिवर्तन केन्द्र, उदयपुर

विषय सूचि

विषय सूचि

१. पृष्ठभूमि	3
२. औचित्य.....	4
३. विधि	4
४. सीमा	5
५. सबल पक्ष र सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरु	6
७. मानव संसाधन र सम्बन्ध विस्तार	9
६. लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी परिक्षण बाट आएका प्रमुख प्राप्तीहरु	10
७. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास कार्ययोजना	13
८. लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण विधि.....	18
९. अंक प्राप्त	24
१०. माकुरीजालोको चित्र	25

१. पृष्ठभूमी

नेपालको संविधान २०७२ मा उल्लेखित राज्यको दायित्व तथा निर्देशिक सिद्धान्त तथा नीतिहरूमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाती, मधेसी, उत्पीडित तथा उपेक्षित र अल्पसंख्यक समुदाय र पिछडिएको क्षेत्र लगायतले भोग्नु परेका समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्न राज्यको समावेशी, लोकतान्त्रिक र अग्रगामी पुनरसंरचना गर्ने प्रवधान राखिएको छ। सार्वभौम संविधान सभा संसदबाट जारी गरिएका विभिन्न ऐनहरू, राष्ट्रिय योजनाका दस्तावेजहरू नेपाल सरकारबाट जारी भएका विभिन्न विषय क्षेत्रका नीतिहरू, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति, २०६६ जस्ता प्रवधानले स्थानीय निकायहरूका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति र कार्यक्रम गर्ने अभिप्राय बोकेको छ। यसै उद्देश्यले संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले २०६८ सालमा स्थानीय निकाय लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट तर्जुमा एवं परीक्षण निर्देशिका २०६८, जारी गरी लागु गरेको छ।

स्थानीय निकाय र यसका सबै साभेदार संस्थाहरूको नीति र कार्यक्रमहरूमा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण तथा सामाजिक समावेशीकरण गरी समातामूल विकास एवं प्रवर्द्धनलाई संस्थागत गर्नु स्थानीय निकाय लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट तर्जुमा एवं परीक्षणको मुख्य उद्देश्य हो।

स्थानीय स्वायत्त शासन २०५५ का सिद्धान्त एवं नीतिहरूले जवाफदेहिता, पारदर्शिता, प्रजातान्त्रिक प्रकृया तथा नागरिक समाजको सबलता जस्ता सुशासनका आधारभूत पक्षमा जोड दिएका छन्। स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनले स्थानीय निकायलाई सबल तुल्याएको छ र स्थानीय विकासका क्रियाकलापहरूप्रति जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाएको छ। यीनको प्रमुख सरोकारको क्षेत्र भनेको गाउँ, नगर तथा जिल्लाको समग्र विकासमा टेवा पुऱ्याई सम्मुनत राष्ट्र निर्माणको लागि महत्वपूर्ण भुमिका खेल्नु हो। विभिन्न विषयगत कार्य खासगरी शिक्षा, स्वास्थ्य, तथा कृषि र स्थानीय पूर्वाधार निर्माण प्रति जिबिस, गाविस तथा नगरपालिकाको जिम्मेवारी बढेको छ।

विकेन्द्रित योजना प्रकृया अनुरूप स्थानीय निकायहरूको योजना, कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा लैङ्गिक समता, सशक्तिकरण र मुलप्रवाहीकरण तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रकृयाका विभिन्न चरणहरूमा आवश्यक समन्वय कायम गराउनुका साथै सहकार्यका लागि प्रतिवद्धता व्यक्त भएका छन्। गाउँ तथा नगरमा बसोवास गर्ने आदिवासी जनजाति, दलित, मधेसी, मुस्लिम, पिछडिएको समुदाय, विभिन्न कारणले पछाडि परेको समुह तथा अन्य समुदाय समेतका महिला, पुरुष, अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरू, जेष्ठ नागरिक र बालबालिकाको आवश्यकतालाई विश्लेषण गरी सम्बोधन गर्न स्थानीय निकायले लैङ्गिक मुलप्रवाहिकरण तथा सामाजिक समावेशी व्यवस्थालाई संस्थागत गर्दै लैजानु पर्ने हुन्छ।

लैङ्गिक समता तथा सामाजिक समावेशी कायम गर्न स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ को दफा ४३, १११ र ११५ अनुसार स्थानीय निकायले आफ्नो क्षेत्रको विकासका लागि आवधिक र वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा महिला, सामाजिक तथा आर्थिक रूपमा पछाडि परेका विपन्न समुदाय र बालबालिकाका लागि आयमूलक तथा शिपमूलक कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्ने प्रावधान छ। स्थानीय निकायको लागि जारी गरिएको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नीति, २०६६ ले ब्यवस्था गरेका नीतिगत व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयनको लागि लहान नगरपालिकाको वार्षिक वार्षिक योजना २०७१/०७२ को सफल कार्यान्वयन पश्चात आ.व. २०७२/०७३ मा यो लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गरिएको हो । उक्त परीक्षणको प्रतिवेदनको रूपमा यसलाई दस्तावेजीकरण गरिएको हो ।

२. औचित्य

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ को दफा ५०, १२२ र २०७ को प्रावधान अनुसार स्थानीय तहमा योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक निर्देशन दिन तथा नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०६६ लाई कार्यान्वयन गर्न स्थानीय निकाय लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट तर्जुमा एवं परीक्षण निर्देशिका, २०६८ बमोजिम नगर वार्षिक योजना २०७१/०७२ को सफल कार्यान्वयन पश्चात आ.व. २०७२/०७३ को प्रथम चौमासिक अवधि भित्र यो लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गरिएकोछ ।

३. विधि

लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गर्न सहभागितामूलक प्रकृया अवलम्बन गरिएको थियो विशेषगरी यो परीक्षण कार्यमा निम्न लिखित विधिहरुको प्रयोग गरिएको थियो ।

क) दस्तावेजहरुको अध्ययन (Documents review) :

- नगरको आवधिक योजना
- वार्षिक योजना
- वार्षिक प्रगति समिक्षा प्रतिवेदन
- महिला नगर समन्वय समितिको माइन्ट
- दलितवर्ग उत्थान नगर समन्वय समितिको माइन्ट तथा अनुगमन प्रतिवेदन
- आदीवासी जनजाति उत्थान नगर समन्वय समितिको माइन्ट
- अपांग नगर समन्वय समितिको माइन्ट
- पिछडावर्ग समन्वय समितिको माइन्ट
- नगर अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यदलको प्रतिवेदन
- आर्थिक प्रतिवेदनहरु

ख) सहभागीतामूलक २ दिने गोष्ठी :

- लगरपालिकाका शाखागत प्रमुखहरु
- लक्षित समुहका नगर समन्वय समितिका पदाधिकारीहरु
- अन्य सरेकारवाला व्यक्तिहरु

ग) मुख्य सूचकहरुसागको अन्तरवार्ता (Key Informants Interview) :

- नगरका शाखागत प्रमुखहरूसँग अन्तरवार्ता
- लक्षित समुहका नगर समन्वय समितिका पदाधिकारीहरूसँग अन्तरवार्ता

घ) स्थलगत भ्रमण (Field Observation) :

- लक्षित समुहकालागि विनियोजित बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भएका ३ वटा आयोजना स्थलको भ्रमण

४. सीमा

लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षणको सिमा (Limitations) यस प्रकार छन् ।

- नगरका शाखागत प्रमुखहरु सँगको मौखिक छलफलमा आधारित
- केही आयोजनाहरु (Sampled Projects) को अवस्थामा आधारित
- २ दिने गोष्ठीका सभागीहरुको छलफलमा आधारित ।
- विभिन्न दस्तावेजहरु

५. सबल पक्ष र सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरू

१. स्थानीय निकायको नीतिमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
<ul style="list-style-type: none"> नगरपालिकाको आवधिक योजना, यस आ.व.मा तयार भई कार्यान्वयनमा योजनामा नगरको लागि लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि छुट्टै तथा वृस्तृत लक्ष्य, कार्यक्रम तथा बजेटको व्यवस्था आंशिक रुपमा लैससास राखिएको । 	<ul style="list-style-type: none"> नगरपालिकाको आवधिक योजना, वार्षिक योजना तथा नीतिहरूमा स्पष्ट लैससास सम्बन्धी दिर्घकालिन सोच तथा वा परिकल्पना, उद्देश्य, कार्यनितिमा तथा रणनीतिमा हुनु पर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> कर्मचारीहरूको नियुक्ती तथा वढुवा गर्दा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको समावेशी नीति अनुसार पद व्यवस्थापन गर्ने गरिएको छ । 	<ul style="list-style-type: none"> कर्मचारी नियमावलीमा लैससास नीति अनुसार स्पष्ट व्यवस्था हुनु पर्ने । लैंगिक विकास डेष्क स्थापना हुनु पर्ने ।
<ul style="list-style-type: none"> महिला पुरुषलाई भिन्दै सौचालयको व्यवस्था रहेको छ । 	<ul style="list-style-type: none"> लैंगिक तथा समावेशी संवेदनशील कार्यप्रणाली अनुसार गर्भावस्था तथा स्तनपान तथा हिंसाको तत्काल सुनुवाईको लागि नीतिगत व्यवस्था हुनु पर्ने ।

२. स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
स्थानीय निकाय भिन्दै क्षमता विकासको लागि बजेटमा व्यवस्था गरेको	कर्मचारीहरूलाई लैससास तालिमको लागि भिन्दै बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
वार्षिक नगरको योजना अन्तरगतका आयोजनाहरू कार्यान्वयन गर्न गठित उपभोक्ता समितिको सन्दर्भमा गठन भएका उपभोक्ता समितिहरूमा ३३ प्रतिशत भन्दा बढी महिलाहरूको सहभागिता हुने गरेको छ । मुख्य तीन पदाधिकारी मध्ये १ महिला हुनु पर्ने व्यवस्था गरिएको अन्य जातीको सहभागीता पनि रहने सुनिश्चितता गरिएको ।	उपभोक्ता समितिलाई क्षमता अभिवृद्धि तालिमको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
लक्षित वर्गको केही सम्म कार्यक्रम बनाई क्षमता अभिवृद्धि गर्ने प्रयास गरिएको	स्थानीय निकायको क्षमता अभिवृद्धि कार्ययोजना बनाउनु पर्ने । यसको लागि छुट्टै बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

३. लक्षित कार्यक्रम

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
केही तथ्यांकहरू आवधीक तथा वार्षिक योजनामा समावेश गरिएको । लक्षित बजेट नीति अनुसार लक्षित समुहको सहभागीतामा योजना निर्माण गरी कार्यन्वयन भएको ।	सूचना संकलन तथा अध्यवधिक हुनु नियमित रूपमा पर्ने । खण्डीकृत तथा व्यवस्थित प्रस्तुती हुनु आवश्यक छ ।
नगरपालिकाले वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित वर्गहरूको अर्थपूर्ण सहभागीता सुनिश्चित गर्न र उनीहरूको वास्तविक आवश्यकतालाई नगर योजनामा समावेश गर्न रिफ्लेक्ट कक्षाहरूको (Reflect Sessions)संचालन, वडा भेला, लक्षित वर्गको कार्यक्रम मार्फत महिला, अति गरिव, बालबालका तथा बञ्चितकरणमा परेकाहरूको सवाल पहिचान गरी त्यस्ता सवालहरूलाई सम्बोधन हुने नीति तथा कार्यक्रमहरूको छनौट तथा कार्यन्वयन गरिएको	
लहान नगरले नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान विनियोजन गर्दा स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६८ ले निर्दिष्ट गरेको लक्षित समूहको लागि ३५ प्रतिशत रकमलाई आत्मसाथ गर्दै बजेट विनियोजन गर्ने गरेको छ । साथै योजना निर्माण तथा कार्यन्वयनमा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागीता रहेको छ ।	लक्षित समूहको अर्थपूर्ण सभागीता प्रभावकारीता अध्ययन गर्नु पर्ने ।

४. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
आधारभूत तथ्यांक संकलन तथा प्रसोधन गरी राख्ने गरेको महिला लक्षित कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा सम्पूर्ण योजना कार्यन्वयन भएको	लैंगिक उरदायी योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने
नगरपालिकाले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा लक्षित समुदायको महिला तथा पुरुषहरूको सकृय सहभागिता हुने गरेको ।	कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्दा कार्यक्रमबाट लक्षित वर्गले प्राप्त गरेको लाभ र ती वर्गहरूमा कार्यक्रमले पारेको असर र प्रभावको लेखाजोखा तथा विश्लेषण हुनु पर्ने ।
उपभोक्ता समितिमा महिला तथा लक्षित वर्गको सहभागिता हुने गरेको । उपभोक्ता समितिको कार्यकारी पदमा कम्तिमा १ जना महिला अनिवार्य रहने गरेको । ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागीता उपभोक्ता समितिमा हुने गरेको	अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट प्राप्त भएका ठम्याईहरूलाई (Findings) आगामी कार्यक्रमहरूमा लागु गर्नुपर्ने ।

५. आन्तरिक संरचना

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
नपामा महिलाका लागि छुट्टै कोषको व्यवस्था गरिएको छ । (हिंसा पीडित हरुको लागि)	नगरपालिकामा लैगिक डेस्कको स्थापना हुनु पर्ने तथा बजेको व्यवस्था समेत हुनु पर्ने ।
लेखा प्रणाली कम्प्युटरकृत रहेको	
स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, नियमावली तथा विभिन्न कार्यविधिहरूले व्यवस्था गरेको अनुरूप लक्षित वर्गहरूको सहभागिता प्रभावकारी हुने गरेको ।	नपामा लैससास कार्यन्वयन समिति गठन हुनु पर्ने
महिला, दलित तथा आदिवासी जनजाति समन्वय समितिहरू सक्रिय छन	

६. सुशासन

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
नपाले नियमित रूपमा सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने गरेको । लक्षितवर्गलाई विनियोजित कार्यक्रम तथा बजेट विभिन्न माध्यमबाट सार्वजनिकीकरण हुने गरेको ।	सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापनाको लागि बजेटको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
नपाको योजनाको वार्षिक समिक्षा बैठकमा लक्षित वर्गको सक्रिय उपस्थित हुने गरेको ।	
नगरले आफ्नो क्षेत्र भित्रका लक्षित वर्ग तथा सेवाग्राहिहरूलाई दिने सेवा प्रवाहमा चुस्तता रहेको ।	
सूचनाका साधनहरूको भरपूर उपयोग गरी विभिन्न सूचना संप्रेषण गर्ने मध्यमबाट विभिन्नखाले सूचना लक्षित वर्ग लगायत सम्पूर्ण जनतामा प्रवाह गर्ने गरेको ।	
नपाको उपलब्ध विकास क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक सूचनाहरूलाई कम्प्युटरकृत गरिएको । नपा भित्रको पञ्जिकरणका सूचनाहरू अध्यावधिक रहेको	
नपा क्षेत्रका लक्षित वर्गहरूको चेतनामा अभिवृद्धि भएको । समग्र विकास कार्यमा उनिहरूको सहभागितामा बृद्धि भएको ।	
स्थानीय पत्रकारहरूद्वारा स्थानीयस्तरमा सूचना प्रवाहको व्यवस्था भएको ।	

७. मानव संसाधन र सम्बन्ध विस्तार

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
श्रोत व्यक्तिहरूको (महिला र पुरुषको) सूचिकृत अभिलेख छ । नगरले आफ्नो बजेटबाट लक्षित वर्गको लागि लोक सेवा आयोग तयारी कक्षा सञ्चालन गर्ने गरेको	नगरमा कार्यरत कर्मचारीलाई लैससास सम्बन्धि तालिम दिन सक्ने प्रशिक्षक बनाउन प्रशिक्षण शिक्षक तालिम दिनु पर्ने । प्रविधिक तयार गर्ने तालिमहरूको व्यवस्था आगामी बजेटमा गर्नु पर्ने
नगरमा एउटा मानव संसाधन विकास केन्द्र स्थापना भएको ।	योजना तर्जुमा गर्दा महिलाको व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकता परिपूर्ति हुने खालका कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।
	वैदेशिक रोजगारमा जाने महिलाहरूको लागि आवश्यक सल्लाह तथा सुझाव उपलब्ध गराउन तालिमहरूको व्यवस्था गर्नु पर्ने सुरक्षित आप्रवासन (Safer Migration) जानकारी दिने सूचना केन्द्र राख्नु पर्ने ।

८. नेपाल सरकारका लैङ्गिक तथा सामाजिक विकासका नीति र प्रतिवद्धताहरूको कार्यान्वयन

सबल पक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू
नगर क्षेत्र भित्र विभिन्न गैससहरूसँगको समन्वयमा लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको १६ दिने अभियान सञ्चालन हुने गरेको	सहस्राब्दी विकास लक्ष्यलाई स्थानीयकरण गर्न लक्ष्य अनुसारको बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने
नगरको कार्यालयमा महिला हिंसा विरुद्ध सून्य सहिष्णुता अवलम्बन गरिएको ।	BPFA मा भएको महिला र १२ क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रतिवद्धताको सन्दर्भमा जानकारी वा अभिमुखिकरण गर्नुपर्ने । CEADAW ले व्यवस्था गरेको अवस्थाहरूको सुनिश्चितताको लागि कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्नुपर्ने । यस क्षेत्रभित्र सवै वडा हरुलाई क्रमश लैङ्गिक हिंसा रहित गाविस घोषणा गर्दै जानु पर्ने । बाल अधिकार महासन्धीलाई साकार पार्न बालवालिकाको क्षेत्रमा आवश्यक बजेट विनियोजन गर्नु पर्ने । नगर भित्र विद्यमान जातीगत छुवाछुत र यस्तै कुरितीहरू हटाउन आवश्यक कार्यक्रम तथा बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने संयुक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदको निर्णय नं. १३२५ र १८२० को जानकारी तथा कार्यान्वयनको लागि नेपाले आवश्यक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्ने ।

६. लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी परिक्षण बाट आएका प्रमुख प्राप्तीहरू

(१) स्थानीय निकायको नीतिमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास

नगरपालिकाको आवधिक योजना यस आ.व.मा तयार भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको पाइयो । यस बहुवर्षिय योजनामा नगरको लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि छुट्टै तथा वृस्तृत लक्ष्य, कार्यक्रम तथा बजेटको व्यवस्था नभए पनि आंशिकरुमा रहेको पाइयो । यो बहुवर्षिय योजनाको रणनीति तथा कार्यनीतिहरूमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि केही प्रपधान रहेको पाइयो । लैससास कार्यान्वयन समिति कृयाशिल रहेको । नगरमा लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको उजुरी सुन्ने डेस्कको नभएपनि नगरमा घटित महिला हिंसाको तत्काल सुनुवाई हुने वातावरण रहेको पाइयो । नगरको कार्यालयमा महिला तथा पुरुषका लागि छुट्टा छुट्टै सौचालयको सहज उपलब्धता छ ।

यस नगरपालिकामा हालका दिनहरूमा पदपूर्तिको प्रकृया अत्यन्त न्यून रहेको । हुने गरेका पदपूर्ति प्रकृयामा समावेशी अवधारणाको अवलम्बन भएको । यद्यपी कर्मचारी छनौट हुने समयमा Merit को आधारमा छनौट हुने हुँदा खास गरी सुविधासम्पन्न बर्ग वा समूहसंग सम्बन्धित व्यक्तिहरू छनौट हुने भएकोले यस्ता पदपूर्ति प्रकृयामा लक्षित वर्गकामा आउने गरी सुचना निकाल्नु पर्ने ।

कर्मचारी पदपूर्ति गर्दा महिला र पुरुषको संख्या समान नभएसम्म कर्मचारी भर्ना प्रकृया सकारात्मक विभेदको अवधारण अवलम्बन गर्नुपर्ने । नगरको काम कार्यवाहीलाई सहजीकरण तथा समन्वयलाई मजबुत बनाउन गठन हुने विभिन्न समितिहरूमा पदाधिकारीहरू समावेशी प्रावधान अनुरूपको हुनुपर्ने ।

महिला कर्मचारी तथा सेवाग्राहीहरूको लागि जिविस परिसर भित्र आरम गर्ने कोठा तथा आफूसंग ल्याएको शिसुकोलागि खेल्नेस्थान तथा स्तनपान गराउने सुरक्षित तथा सम्मानित स्थानको उपलब्धता हुनु पर्ने । कार्यालय परिसर भित्र महिला सम्बेदनसिल बातावरण बन्न सहयोग पुग्ने खालका सूचनाहरू राखिनु पर्ने ।

(२) स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण

स्थानीय निकाय भिन्दै क्षमता विकासको लागि बजेटमा व्यवस्था गरेको बाषिक नगरको योजना अन्तरगतका आयोजनाहरू कार्यान्वयन गर्न गठित उपभोक्ता समितिको सन्दर्भमा गठन भएका उपभोक्ता समितिहरूमा ३३ प्रतिसत् भन्दा बढी महिलाहरूको सहभागिता हुने गरेको छ । उपभोक्ता समितिमा मुख्य तीन पदाधिकारी मध्ये १ महिला हुनु पर्ने व्यवस्था गरिएको अन्य जातीको सहभागिता पनि रहने सुनिश्चितता गरिएको । लक्षित वर्गको केही सम्म कार्यक्रम बनाई क्षमता अभिवृद्धि गर्ने प्रयास गरिएको ।

(३) लक्षित कार्यक्रम

नगरको केही तथ्यांकहरू आवधीक तथा वार्षिक योजनामा समावेश गरिएको भएपनि नगर प्रोफायल भने तयार नगरेको रहेछ । लक्षित बजेट नीति अनुसार लक्षित समूहको सहभागीतामा योजना निर्माण गरी कार्यन्वयन भएको । नगरपालिकाले वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित वर्गहरूको अर्थपूर्ण सहभागीता सुनिश्चित गर्न र उनीहरूको वास्तविक आवश्यकतालाई नगरयोजनामा समावेश गर्न रिफ्लेक्ट सत्रहरूको (Reflect Sessions)संचालन, वडा भेला, लक्षित वर्गको कार्यक्रम मार्फत महिला, अति गरिव, बालबालका तथा बञ्चितकरणमा परेकाहरूको सवाल पहिचान गरी त्यस्ता सवालहरूलाई सम्बोधन हुने नीति तथा कार्यक्रमहरूको छनौट तथा कार्यन्वयन गरिएको लहान नगरले नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान विनियोजन गर्दा स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६८ ले निर्दिष्ट गरेको लक्षित समूहको लागि ३५ प्रतिशत रकमलाई आत्मसाथ गर्दै बजेट विनियोजन गर्ने गरेको छ । साथै योजना निर्माण तथा कार्यन्वयनमा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागीता रहेको छ ।

नगरले वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित वर्गहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न र उनीहरूको वास्तविक आवश्यकतालाई योजनामा समावेश गर्न निम्न लिखित विधिहरूको अवलम्बन गर्दै आइरहेको

- क. रिफ्लेक्ट सत्रहरूको (Reflect Sessions)संचालनबाट अति गरिव तथा बञ्चितकरणमा परेकाहरूको सवाल पहिचान गरी त्यस्ता सवालहरूलाई सम्बोधन हुने नीति तथा कार्यक्रमहरूको छनौट
- ख. वडा नागरिक मञ्चबाट (Ward Citizen Forum)स्थानीय तहको जराधारतहका जनताहरूको आवश्यकताको पहिचान र प्राथमिककरणको कार्य
- ग. बाल भेलाको (Child Conference) सञ्चालन गरी त्यस भेलाले विभिन्न उपागमहरूको (Approaches) प्रयोग गरी बालबालिकाहरूको आवश्यकतालाई जिल्ला विकास योजनामा कार्यक्रमको रूपमा समावेश गर्ने गरेको

नगरले नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान विनियोजन गर्दा स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६८ ले निर्दिष्ट गरेको लक्षित समूहको लागि ३५ प्रतिशत अंकलाई मान्य हुनेगरी विनियोजन गर्ने गरेको । यसरी विनियोजित बजेटको प्रभावकारीता पनि उच्च रहेको । नगरकाका विभिन्न गतिविधिहरूका लक्षित समूहहरूको सकृय एवं अर्थपूर्ण सहभागिता हुने गरेको । यस्ता गतिविधिहरू खासगरी लक्षित समूहहरूलाई प्रत्यक्ष लाभ हुने खालका भएको ।

(४) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मुल्यांकन

नगरको आधारभूत तथ्यांक संकलन तथा प्रसोधन गरी राख्ने गरेको । महिला लक्षित कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा सम्पूर्ण योजना कार्यन्वयन भएको पाइयो । नगरपालिकाले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा लक्षित समुदायको महिला तथा पुरुषहरूको सकृय सहभागिता हुने गरेको । उपभोक्ता समितिमा महिला तथा लक्षित वर्गको सहभागिता हुने गरेको । उपभोक्ता समितिको कार्यकारी पदमा कम्तिमा १ जना महिला अनिवार्य रहने गरेको । ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागीता उपभोक्ता समितिमा हुने गरेका

(५) आन्तरिक संरचना

स्थानीय विकास मन्त्रालयको मन्त्रीस्तरीय निर्णयबाट हुने लक्षित वर्गहरूको नगर समन्वय समितिमा महिला पदाधिकारीहरूको निर्देशिकाले व्यवस्था गरे अनुरूप सहभागिता रहने गरेको । नगरबाट सञ्चालित विभिन्न कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्यांकनमा लक्षित समूहहरूको प्रभावकारी भूमिका भएको । महिला तथा बालबालिका विशेष कोषको स्थापना भई लक्षित समूहहरूको लागि बजेट तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा हुने गरेको । नगरको लेखा पद्धति कम्प्यूटराइज्ड प्रणालीबाट हुने गरेको । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, नियमावली तथा विभिन्न कार्यविधिहरूले व्यवस्था गरेको स्थानहरूमा लक्षित वर्गहरूको सहभागिता हुने गरेको ।

महिला विकासको लागि तय भएको कार्यक्रम र बजेटको उपयोगिताको बारेमा अनुगमन नहुने गरेको । नगरले लक्षित वर्ग तथा समूहहरूलाई योजना व्यवस्थापनका विभिन्न अवस्थाहरूमा सकृय सहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु पर्ने ।

(६) सुशासन

लहान नगरपालिकाले सार्वजनिक सुनुवाई नियमित रूपमा गरेको । लक्षितवर्गलाई विनियोजित कार्यक्रम तथा बजेट विभिन्न माध्यमबाट सार्वजनिकीकरण हुने गरेको । योजनाको वार्षिक समिक्षा बैठकमा लक्षित वर्गको सकृय उपस्थित हुने गरेको । नगरले आफ्नो क्षेत्र भित्रका लक्षित वर्ग तथा सेवाग्राहिहरूलाई दिने सेवा प्रवाहमा चुस्तता रहेको । सूचनाका साधनहरूको भरपूर उपयोग गरी नगरका विभिन्न खाले सूचना लक्षित वर्ग लगायत सम्पूर्ण जनतामा प्रवाह गर्ने गरेको । उपलब्ध नगर क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक सूचनाहरूलाई कम्प्यूटरकृत गरिएको । नगर भित्रका पञ्जिकरणका सूचनाहरू अध्यावधिक रहेको । नगरका लक्षित वर्गहरूको चेतनामा अभिवृद्धि भएको । नगरको समग्र विकास कार्यमा उनिहरूको सहभागितामा बृद्धि भएको । स्थानीय पत्रकारहरूद्वारा स्थानीयस्तरमा सूचना प्रवाहको व्यवस्था भएको ।

(७) मानव संसाधन, सम्बन्ध विस्तार

- श्रोत व्यक्तिहरूको (महिला र पुरुषको)सूचिकृत अभिलेख छ ।
- नगरले आफ्नो बजेटबाट लक्षित वर्गकोलागि लोक सेवा आयोग तयारी कक्षा सञ्चालन गर्ने गरेको छ ।
- नगरमा एउटा मानव संसाधन विकास केन्द्र स्थापना भएको छ ।
- नगमा मानव संसाधन विकास केन्द्र स्थापना भएको ।

(८) नेपाल सरकारका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकासका नीति र प्रतिबद्धता

नगर क्षेत्रभित्र लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको १६ दिने अभियान सञ्चालन हुने गरेको ।

- कार्यालयमा महिला हिंसा विरुद्ध सून्य सहिष्णुता अवलम्बन गरिएको ।

सहस्राब्दी विकास लक्ष्यलाई स्थानीयकरण गर्न लक्ष्य अनुसारको बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने । BPFA मा भएको महिला र १२ क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रतिवद्धताको सन्दर्भमा जानकारी वा अभिमुखिकरण गर्नुपर्ने । CEADAW ले व्यवस्था गरेको अवस्थाहरुको सुनिश्चितताको लागि कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्नुपर्ने । नगर भित्रका सबै वडाहरुलाई क्रमश लैङ्गिक हिंसा रहित गाविस घोषणा गर्दै जानु पर्ने । बाल अधिकार महासन्धीलाई साकार पार्न बालवालिकाको क्षेत्रमा आवश्यक बजेट विनियोजन गर्नु पर्ने । जिल्ला विकास क्षेत्रभित्र विद्यमान जातीगत छुवाछुत र यस्तै कुरितिहरु हटाउन आवश्यक कार्यक्रम तथा बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने । संयुक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदको निर्णय नं. १३२५ र १८२० को जानकारी तथा कार्यान्वयनको लागि जिविसले आवश्यक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्ने ।

७. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास कार्ययोजना

(१) स्थानीय निकायको नीतिमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
आमधिक योजनाका लैंगिक संवेदनशीलता समावेश गर्ने	अवधिक योजना अध्यवधिक	३ मनिा	२००००	कर्मचारी
कर्मचारी पदपूर्ती प्रकृत्यामा समावेशी नीति अवलम्बन गर्ने	विनियमावलीको तयारी गर्ने	३ महिना	१०,०००	नगरपालिका
नगरमा लैंगिक संवेदनशीलता अफ्नाउन डेष्कको स्थापना गर्ने	लैंगिक डेष्कको स्थापना गर्ने ससास	निरन्तर	-	सामाजिक विकास शाखा

(२) स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
स्थानीय निकायका कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	क्षमता वृद्धि योजना तयार गरी आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने	भाद्र भित्र	४०,०००	नपा
कर्मचारीहरुको लैससास सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	सामाजिक विकास शाखाका कर्मचारीहरुलाई लैससास सम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण दिने	२०७४ बैसाख सम्म	१,००,०००	नपा

	लैससास बजेट परीक्षणको निरन्तरता सुनिश्चितता गर्ने	निरन्तर	५०,३००	नपा
--	---	---------	--------	-----

३. लक्षित कार्यक्रम

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
नगरको खण्डिकृत तथ्यांक राख्नको लागि	नगर प्रोफायल तयारी गर्ने	निरन्तर	५०००००	नपा

(४) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मुल्यांकन

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
नगरको योजना ब्यवस्थापन लक्षितवर्गको सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने	नगरको अनुगमन समितिमा ३३ प्रतिशत महिला सभागिताको सुनिश्चितता हुनेगरी अनुगमन तथा मुल्यांकन विनियमावली तयारी गर्ने	२०७३ बैसाख	१०,०००	नपा
	एक आ.व.मा कुनै एक परियोजनाको प्रभाव मुल्यांकन गरी लक्षित वर्गमा योजनाले पारेको प्रभावको लेखाजोखा गर्ने ।	२०७४ बैसाख	३०,०००	नपाले तेश्रो पक्षको चयन गरी मुल्यांकन गराउने

५. आन्तरिक संरचना

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
नगर क्षेत्र भित्रको विभिन्न सार्वजनिक निर्णय गर्ने स्थानमा लक्षित वर्गहरुको अर्थपूर्ण तथा सुसुचित सहभागिता सुनिश्चित गर्ने	लक्षितवर्गहरुको सहभागिता अभिवृद्धि गराउन नेपालको सम्बिधानका मौलिक हक लगायत स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, नियमावली २०५६ लगायत स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६८ मा भएका	२०७२ चैत्र	१०,०००	सामाजिक विकास साखा

	विविध सान्दर्भिक प्रावधानका वारेमा अभिमुखिकरण गर्ने ।			
नपामा लैससाकार्यन्वयनमा प्रभावकारीता ल्याउने	नपामा लैससास कार्यन्वयन समिति गठन हुनु पर्ने			नपा.

६. सुशासन

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
नपामा सूचना तथा अभिलेखको संस्थागत विकास गर्ने र तदनुरूप सूचनाको तादाम्यता सुनिश्चित गर्ने	सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापना गर्ने	२०७२ चैत्र	३०,०००	नपा
	नगर क्षेत्रभित्र विभिन्न निकायहरुले प्रयोग गर्ने सूचनामा Uniformity कायम गर्ने	निरन्तर	-	नपा

७. मानव संसाधन र सम्बन्ध विस्तार

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
वैदेशिक रोजगारमा जाने महिलाहरुको रोजगारी सुरक्षित र सम्मानित बनाउने	वैदेशिक रोजगारमा जाने महिलाहरुको लागि परामर्श सेवा सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	१०००००	नपा

८. नेपाल सरकारका लैङ्गिक तथा सामाजिक विकासका नीति र प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन

उद्देश्यहरु	क्रियाकलाप	समयावधि	बजेट	जिम्मेवारी
राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय नीति तथा अभिसन्धीहरुका वारेमा जानकारी गराउने	BPEA मा भएको महिला र १२ क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रतिवद्धताको सन्दर्भमा जानकारी वा अभिमुखिकरण गर्ने । CEADAW ले ब्यवस्था गरेको अवस्थाहरुको सुनिश्चितताको लागि कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्ने ।	२०७४ जेष्ठ	१,५०,०००	सामाजिक विकास साखा
	लैङ्गिक हिंसा रहित वडा घोषणा गर्दै जाने । बाल अधिकार महासन्धीलाई साकार पार्न बालवालिकाको क्षेत्रमा आवश्यक बजेट			

	<p>विनियोजन गर्ने ।</p> <p>गाउँ विकास क्षेत्रभिन्न विद्यमान जातीगत छुवाछुत र यस्तै कुरितीहरु हटाउन सहभोज आयोजना गर्ने ।</p> <p>संयुक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदको निर्णय नं. १३२५ र १८२० को जानकारी गराउने ।</p>			
--	--	--	--	--

८.लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण विधि

क्र.स.	सूचक र उप सूचक हरु	अंक	प्राप्ताङ्क
१	स्थानीय निकायको नीतिमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास	१२	६.५
१.१	स्थानीय निकायको नीति र योजनामा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास (आवधिक र वार्षिक योजनामा)	४	२.५
क	स्थानीय निकायको नीतिमा महिला र पुरुषको समविकास तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी स्पष्ट दीर्घकालीन सोच वा परिकल्पना छ / छैन ?	०-१	१
ख	स्थानीय निकायको उद्देश्यले महिला र पुरुषबीच समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका कुराहरुलाई समेटेको छ / छैन ?	०-१	१
ग	महिला र पुरुषबीचको असमानता हटाउन तथा सामाजिक समावेशीकरण बढाउनको लागि संस्थाको निश्चित कार्यनीति छ / छैन ?	०-१	०
घ	महिला र पुरुषबीचको असमानता हटाउन तथा सामाजिक समावेशीकरण बढाउनको लागि संस्थाको निश्चित रणनीति छ / छैन ?	०-१	०.५
१.२	महिला पुरुष समविकास (कर्मचारी/पदाधिकारी)	४	१
क	स्थानीय निकायका पदाधिकारी र कर्मचारीको पदपूर्ति गर्दा सबै जातजाति, वर्ग र समुदायका बिच सामाजिक समावेशीकरण हुने गरी कर्मचारी र पदाधिकारीको प्रतिनिधित्व हुनसक्ने रणनीति लिइएको छ / छैन ?	०-१	१
ख	स्थानीय निकायमा लैङ्गिक विकास हेर्ने इकाईको व्यवस्था छ / छैन (लैङ्गिक विकास डेस्क वा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समिति)	०-१	०
ग	स्थानीय निकायको निर्णायक तहमा (कर्मचारी/पदाधिकारी) महिलाहरुको समान (५० र ५०) प्रतिनिधित्व रहेको छ / छैन	०-१	०
घ	महिला तथा पुरुष कर्मचारीहरुको संख्यामा समानता छ / छैन । (स्थानीय निकायले नियुक्ति गर्नेको हकमा मात्र लागु हुने)	०-१	०
१.३	लैङ्गिक संवेदनशील कार्य प्रणाली	४	३
क	महिला कर्मचारीहरुको गर्भावस्था र बच्चालाई स्तनपानसम्बन्धी संवेदनशीलतालाई ध्यान दिने गरिएको छ / छैन (गर्भवती महिलालाई जोखिमयुक्त , खतरायुक्त काममा लगाउन नपाइने)	०-१	०
ख	महिला र पुरुषका लागि अलग्गै शौचालयको व्यवस्था छ / छैन	०-१	१
ग	कार्यालयमा हुन सक्ने महिला हिंसा नियन्त्रणको लागि आचार संहिता बनाएर लागु गरिएको छ / छैन	०-१	१
घ	महिला माथी हिंसा भएमा तत्काल सुनुवाई को व्यवस्था छ / छैन	०-१	१
२.	स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी कार्यक्रमको मूलप्रवाहीकरण	१२	५
२.१	लैङ्गिक तथा समावेशी विकासको लागि क्षमता विकास बजेट	४	२
क	स्थानीय निकायका पदाधिकारी/कर्मचारीहरुले लैङ्गिक तथा समावेशी विकास सम्बन्धी तालिम लिएका छन् वा छैनन्	०-१	०
ख	तालिम/अनुशिक्षण/गोष्ठी संचालन गर्न गत वर्ष पर्याप्त रकमको	०-१	०.५

	व्यवस्था थियो वा थिएन (पर्याप्त रकम भन्नाले सबै पदाधिकारी/कर्मचारी देखि गा.वि.स.का सचिव र सामाजिक परिचालकहरुसम्मलाई तालिम दिन आवश्यक पर्ने रकम)		
ग	त्यो तालिममा महिला र पुरुषको समान सहभागिताको सुनिश्चितता गरेको थियो वा थिएन	०-१	०.५
घ	तालिमका विषय वस्तुको प्रस्तुतीकरणमा लैङ्गिक सम्बेदनशील भाषाको प्रयोग र महिलाका आवश्यकता समेटिएको र तालिमको गुणस्तर, सेवा सुविधा सम्बन्धमा पृष्ठपोषण लिने गरिएको छ ?	०-१	१
२.२	क्षमता विकास कार्यक्रममा महिला पुरुष सहभागिता	४	३
क	उपभोक्ता समितिमा ३३ प्रतिशत महिलाहरुको सहभागिता छ ?	०-१	१
ख	उपभोक्ता समितिका महिला तथा लक्षित समुहका पदाधिकारीहरुलाई तालिमको व्यवस्था छ ?	०-१	०.५
ग	क्षमता विकास कार्यक्रम र बजेटको बाँडफाँड तथा प्राथमिकीकरण र स्थान छनौट लागि छलफल गर्ने प्रकृत्यामा महिला र पुरुष सरोकारवालाहरुलाई समान रुपमा सहभागी गराईन्छ ? (गाविस स्तरसम्म)	०-१	१
घ	महिला तथा लक्षित समुहका कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि निर्दिष्ट कार्यक्रमहरु (प्राविधिक तालिमहरु, क्षमता विकास तालिम, भ्रमण) छन् ? सो अनुसारको बजेट विनियोजन गरिएको छ ?	०-१	०.५
२.३	स्थानीय निकायको क्षमता विकास कार्ययोजना	४	०
क.	स्थानीय निकायको क्षमता विकास कार्ययोजना तयार गरेको छ ?	०-१	०
ख.	के स्थानीय निकायको क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समितिको पदाधिकारी, महिला समन्वय समिति एवं लैङ्गिक तथा समावेशी सम्पर्क व्यक्तिहरुको क्षमता विकासको व्यवस्था गरेको छ ?	०-१	०
ग.	के स्थानीय निकायका क्षमता विकास योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट निर्माण एवं परिक्षण नियमित रुपमा गर्न बजेटको व्यवस्था गरेको छ ?	०-१	०
घ	उक्त परिक्षण पश्चात लैङ्गिक तथा समावेशी विषयमा सुधार गर्न क्षमता विकास कार्ययोजनाका लागि पर्याप्त बजेटका व्यवस्था गरेको छ?	०-१	०
	३: लक्षित कार्यक्रम	१२	११.५
३.१	कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा लक्षित समुहको सहभागिता :	४	३.५
क	के स्थानीय निकायले आफ्नो क्षेत्रका समुदायस्तरका आधारभूत सूचना/तथ्याँक संकलन गर्ने गरेको छ ? (महिला, पुरुष, बालबालिका, सबै जातजातिका विपन्न वर्गहरु, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, मधेसी, मुश्लिम तथा पिछडावर्ग लगायतनेपाल सरकारले लक्षित समुह भनी तोकेका अन्य वर्ग एवम् समुदायका महिला र पुरुष)	०-१	०.५
ख	के कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु भन्दा अघि समुदायका महिला, बालबालिका, जनजाति, मधेशी, मुश्लिम, पिछडावर्ग र दलित लगायतका सबै जातजाति र विपन्न वर्गका समुहहरूसंग बसेर समस्या केलाउने (विश्लेषण गर्ने गरिन्छ ? विपन्ता स्तरीकरण भएको छ ? (दुवै भए (१) र एक मात्र भएमा (०.५) चिन्ह दिने ।)	०-१	१
ग	के स्थानीय निकायको योजना लक्षित समुहहरुले तयार गरेको कार्यक्रममा आधारित हुन्छ ?	०-१	१
घ	के स्थानीय निकायको योजनामा लक्षित समुहहरुको लागि छुट्टयाएको न्यूनतम	०-१	१

	बजेट (१० प्रतिशत महिला, १० प्रतिशत बालबालिका, १५ प्रतिशत सामाजिक वञ्चितकरणमा परेको वर्ग) विनियोजन गरी उनीहरूको हितको लागि कार्यक्रम तर्जुमा गरी समयैमा बजेट खर्च गरिएको छ ?		
३.२	महिला उत्थानका लागि कार्यक्रमहरू	४	४
क	महिलाहरूको स्वास्थ्य सुधार सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरू संचालित भएका छन् ? (जस्तो:सुत्केरी हुँदाको अवस्था सुधार गर्न, किशोरीहरूको लागि प्रजनन र यौन शिक्षा आदानप्रदान गर्न, एचआईभी एड्स, स्तन क्यान्सर, पाठेघरको क्यान्सर र आङ्ग खस्ने अवस्था सुधार गर्न, स्वास्थ्य शिविरहरू राख्ने)	०-१	१
ख	महिलाहरूको लागि शिक्षा सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरू संचालित भएका छन् ? (जस्तो: अभिभावक शिक्षा, प्रौढ तथा किशोरी कक्षाहरू, साथी शिक्षा, कार्यमूलक प्रौढ शिक्षा, बच्चा देखि बच्चा कक्षा, आदि)	०-१	१
ग	महिलाहरूको लागि कानूनी शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालित भएका छन् ? (जस्तो: कानूनी हक अधिकार, एकल महिला, पारालिगल समिति गठन र चेलिवेटी बेचबिखन विरुद्ध कार्यक्रममा छाउपडी प्रथा विरुद्ध कार्यक्रम आदि वारे अनुशिक्षण गर्न)	०-१	१
घ	महिलाहरूको लागि कानूनी शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालितबाट लाभान्वित भएको छन् ? (जस्तो: कानूनी हक अधिकार, एकल महिला, पारालिगल समिति गठन र चेलिवेटी बेचबिखन विरुद्ध कार्यक्रममा छाउपडी प्रथा विरुद्ध कार्यक्रम आदि वारे अनुशिक्षण गर्न)	०-१	१
३.३	स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनमा भएका प्रावधान अनुसारका कार्यक्रमहरू	४	४
क	स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित समुहहरूको सक्रिय सहभागितामा तय गर्ने गरेको छ	०-१	१
ख	स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा महिलालाई प्रत्यक्ष लाभ हुने र महिलाको लागि स्वरोजगारमूलक, आयमूलक र सीपमूलक कार्यक्रमहरू राख्ने गरिएको छ ?	०-१	१
ग	परिवार नियोजन, मातृ शिशु कल्याण, विस्तारित खोप, पोषण , जनसंख्या शिक्षा र जनस्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने गराउने गरिएको छ ?	०-१	१
घ	स्थानीय निकायको योजना कार्यान्वयनबाट लक्षित समुहहरू लाभान्वित भएका छन् ?	०-१	१
४	लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन	१२	९
४.१	योजना तर्जुमामा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास	४	२.५
क.	के स्थानीय निकायले आफ्नो क्षेत्रका समुदायस्तरका आधारभूत सूचना/तथ्यांक संकलन गर्ने गरेको छ ? के स्थानीय निकायले खण्डीकृत तथ्याङ्कको समय समयमा अध्यावधिक गर्ने गरेको छ ?	०-१	०.५
ख.	के योजना तर्जुमा गर्दा महिला र पुरुष एवं लक्षित समुहहरू को छुट्टा छुट्टै अवस्था विश्लेषण र अवश्यकता पहिचान गर्ने गरिएको छ ? र सो अनुसारको कार्यक्रम तय गर्ने गरिएको छ ?	०-१	०.५
ग.	के स्थानीय निकायले योजना तर्जुमा गर्दा लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट तर्जुमा प्रक्रिया अबलम्बन गरी कार्ययोजना तयार पार्ने गरिन्छ	०-१	०.५

	?		
घ.	के गत वर्षको वार्षिक योजना अनुसार लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास कार्य योजनाका सबै कृयाकलापहरु सम्पन्न भए ?	०-१	१
४.२	योजना कार्यान्वयनमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास	४	४.०
क.	के कार्यक्रम तथा परियोजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्धित समुदायका महिला तथा पुरुष वर्गहरुको सक्रिय सहभागितामा गर्ने गरिएको छ ?	०-१	१
ख.	के कार्यक्रम तथा परियोजना कार्यान्वयन बाट सम्बन्धित समुदायले पूरा लाभ लिन सकेको छ ?	०-१	१
ग.	उपभोक्ता समितिलेगर्ने कार्यहरुमा महिला तथा लक्षित समुहको सहभागिता छ ? साथै उपभोक्ता समितिको अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्षमध्ये कम्तीमा एकजना महिला पदाधिकारी रहेको छ ? लाभान्वित समूहमा दलित, आदिवासी/जनजाति, पिछडिएको समुदाय तथा वर्ग, मधेशी, मुस्लिम आदिको उपस्थिति रहेको अवस्थामा तिनीहरुको समेत प्रतिनिधित्व रहेको छ ?	०-१	१
घ.	के स्थानीय निकायले आफ्नो सम्पूर्ण कार्यक्रममा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण तथा सामाजिक समावेशीकरण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने गरेको छ ?	०-१	१
४.३	अनुगमन र मूल्याङ्कन	४	२.५
क	के स्थानीय निकायको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिमा महिलाको सहभागिता के कम्तीमा ३३ प्रतिशत छ ?	०-१	१
ख	के स्थानीय निकायमा अनुगमन, मूल्याङ्कन गर्दा लैङ्गिक विकासका कार्यक्रमको संचालनबाट महिला र पुरुष तथा विभिन्न जातजातिलाई पुगेको लाभ, असर र प्रभाव विश्लेषण गर्ने गरिन्छ ?	०-१	०
ग	के स्थानीय निकायमा लैङ्गिक विकासका असर अनुगमनको लागि प्रभावकारी नीति तथा पद्धति छ ?	०-१	०.५
घ	के अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट सिकेका पाठहरु कार्यक्रम वा योजना तयार गर्दा समावेश गर्ने गरिन्छ ?	०-१	१
५	आन्तरिक संरचना	१२	१०
५.१	स्थानीय निकायमा महिला तथा लक्षित समुहको सहभागिता	४	४
क	आदिवासी जनजाति विकासको लागि गठन भएको समितिमा निर्देशिका वमोजिम महिला सहभागिता छ ?	०-१	१
ख	दलित वर्ग उत्थानका लागि गठन भएको समितिमा निर्देशिका वमोजिम महिला सहभागिता छ ?	०-१	१
ग	आदिवासी जनजाति र दलित वर्ग उत्थानका विकासको लागि गठन भएको समितिको पदाधिकारीहरु, लक्षित समुहहरुको कार्यक्रम तजुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन कार्यमा सक्रिय भूमिका रहेको छ ?	०-१	१
घ	के नगरमा महिला समन्वय समिति गठन भई नगरमा महिलाहरुको विकासको लागि तय गरेको कार्यक्रम र बजेटको उपयोगिताको बारेमा अनुगमन गर्ने कार्यमा सक्रिय भूमिका रहेको छ ?	०-१	१
५.२	वित्त तथा लेखा व्यवस्थापन	४	३
क	महिला विकासको लागि छुट्टै कोष स्थापना गरिएको छ ?	०-१	१
ख	आदिवासी जनजाति, दलित अन्य लक्षित समुहका महिलाहरुको विकासको लागि बजेटको व्यवस्था भएको छ ? उनीहरुको आवश्यकता अनुसार कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ ?	०-१	१

ग	लैङ्गिक डेस्कको विकासको लागि बजेटको व्यवस्था भएको छ ? सो अनुसार कार्यक्रम पहिचान गरिएको छ ?	०-१	०
घ	कम्प्युटरकृत लेखा प्रणाली व्यवस्थापन गरिएको छ ?	०-१	१
५.३	स्थानीय निकायमा गठित समिति	४	३
क	के न.पा. अन्तर्गत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समिति गठन गरी सक्रिय रूपमा संचालनमा छ ?	०-१	०
ख	नगरमा स्रोत अनुमान समिति, नगरपालिका एकीकृत योजना तर्जुमा समिति, वडा नागरिक मञ्चहरुमा महिला, बालबालिका तथा अन्य सबै लक्षित समुदायको सक्रिय सहभागिता छ ?	०-१	१
ग	महिला समन्वय समिति, आदिवासी जनजाति जिल्ला समन्वय समिति, दलित वर्ग उत्थान जिल्ला समन्वय समिति, बाल ल्कब पिछडा वर्ग नगर समन्वय समितिको गठन गरी स्थानीय निकायको योजना प्रक्रियामा यस्ता समितिको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरिएको छ ?	०-१	१
घ	स्थानीय निकायको कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रक्रियामा यी समितिहरुबाट सहभागिता हुनसक्ने गरी सुनिश्चित गरिएको छ ?	०-१	१
६	सुशासन	१२	११
६.१	पारदर्शिता/ जफावदेहिता	४	४
क	के स्थानीय निकायले नियमित रूपमा कार्यक्रमको सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने गर्दछ ?	०-१	१
ख	के महिला, बालबालिका र आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुशिलम, पिछडावर्ग, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिकलाई लक्षित गरेर राखेको कार्यक्रम तथा बजेट सार्वजनिक हुने गरेको छ ?	०-१	१
ग	के स्थानीय निकायको समिक्षा बैठकमा महिला, बालबालिका सबै जातजातिका विपन्न वर्ग (आदिवासी जनजाति, दलित मधेशी, मुशिलम, पिछडावर्ग, अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिक लगायतलाई लक्षित गरेर कार्यक्रम माथि छलफल गर्ने गरेको छ	०-१	१
घ	के स्थानीय निकायले महिला, बालबालिका सबै जातजातिका विपन्न वर्ग, आदिवासी जनजाति, दलित, मधेशी, मुशिलम, पिछडावर्ग, अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिक लगायतलाई सेवा सुविधाहरु छिटो छरितो ढंगबाट दिने गरेको छ ?	०-१	१
६.२	सूचना व्यवस्थापन	४	३
क	के स्थानीय निकायले सूचना तथा अभिलेख केन्द्रमा रहेको खण्डीकृत तथ्यांक र सूचनालाई आधार मानि नगर योजना तर्जुमा गर्ने गरेको छ ?	०-१	१
ख	के स्थानीय निकायको सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको विकासको लागि बजेटको व्यवस्था गरेको छ ?	०-१	०
ग	के स्थानीय निकायले आआफ्ना क्षेत्रका पन्जीकरणको तथ्यांक अध्यावधिक गर्ने गरेका छन् ?	०-१	१
घ	के स्थानीय निकायमा खण्डीकृत तथ्यांकलाई कम्प्युटरकृत गरिएको छ ?	०-१	१
६.३	सूचना शिक्षा र संचार	४	४
क	के स्थानीय निकायले स्थानीय रेडियो, एफ.एम. र छापामाध्यमद्वारा सूचना प्रवाह गरी जनतालाई सुसुचित गर्ने गरेको छ ?	०-१	१
ख	के स्थानीय स्तरमा महिला, बालबालिका सबै जातजातिका विपन्न वर्ग (आदिवासी जनजाति, दलित मधेशी, मुशिलम, पिछडावर्ग, अपाङ्गता भएको	०-१	१

	व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिक लगायत अन्य लक्षित समुहहरुको सूचना, शिक्षा र संचारको कार्यक्रमको प्रवाहबाट यी वर्गहरुको जनचेतनामा वृद्धि भएको छ ?		
ग	के स्थानीय स्तरमा महिला, बालबालिका सबै जातजातिका विपन्न वर्ग (आदिवासी जनजाति, दलित मधेशी, मुस्लिम, पिछडावर्ग, अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरु, जेष्ठनागरिक लगायत अन्य लक्षित समुहहरुको सूचना, शिक्षा र संचारको कार्यक्रमको प्रवाहबाट यी वर्गहरुको जनचेतनामा अभिवृद्धि भई यी वर्गहरुको स्थानीय निकायको विकास कार्यहरुमा सहभागिता वृद्धि भएको छ ?	०-१	१
घ	के स्थानीय निकायले स्थानीय पत्रकारहरुद्वारा स्थानीय स्तरमा सूचना प्रवाह गर्ने गर्दछ ?	०-१	१
७	मानव संसाधन, सम्बन्ध विस्तार	१२	७.५
७.१	मानव संसाधन व्यवस्थापन	४	२.५
क	स्थानीय निकायमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी सम्बन्धी तालिम दिन तथा कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्न सक्ने यथेष्ट मानवीय श्रोत छन् ?	०-१	०.५
ख	स्थानीय निकायमा मानव संसाधन विकास केन्द्र र इकाई छ ?	०-१	०.५
ग	स्थानीय निकायले बैदेशिक रोजगारीमा जाने महिलाहरुको क्षमता विकासको लागि कार्यक्रमहरु तय गरी कार्यान्वयन गर्ने गरका छन ?	०-१	०.५
घ	श्रोत व्यक्ति (महिला, पुरुष) हरुको सुचीकृत अभिलेख छ ?	०-१	१
७.२	संबन्ध विस्तार	४	२.५
क	लैङ्गिक तथा समावेशी विकासको लागि विभिन्न कार्यालयहरुबीच कार्यगत संयन्त्र (संजाल) बनेको छ ?	०-१	०.५
ख	लैङ्गिक तथा समावेशी विकासको लागि विभिन्न कार्यालयहरुबीच कार्यगत छलफल गरी यस क्षेत्रको विकासको लागि नियमित रुपमा कार्य हुने गरेको छ ?	०-१	१
ग	लैङ्गिक तथा समावेशी विकासको लागि विभिन्न कार्यालयहरुबीच कार्यगत संयन्त्र (संजाल) का प्रतिनिधिहरुलाई लैङ्गिक तथा समावेशी विकास सम्बन्धी क्षमता विकास तालिमहरु प्रदान गर्ने गरेको छ ?	०-१	०.५
घ	स्थानीय निकायका कर्मचारीहरुले आन्तरिक र बाह्य श्रोत व्यक्तिहरूसंग मिलेर लैङ्गिक तथा सामाजिक प्रभाव सम्बन्धी अध्ययन गर्ने गरेका छन् ?	०-१	०.५
७.३	व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकता परिपूर्ति		२.५
क	योजना तर्जुमा गर्दा महिलाहरुको व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकता पहिचान र परिपूर्ति गर्ने विषयमा छलफल भएको छ ?	०-१	१
ख	ग्रामीण महिला प्राविधिकहरु (पशु सेवा, कृषि, स्वास्थ्य र पूर्वाधार सम्बन्धी प्राविधिक) तयार गर्ने गरेको छ ?	०-१	०
ग	लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण लागि नगरका अल्पकालीन (वार्षिक) र दीर्घकालीन (बहुवार्षिक) योजना तयार गरिएको छ ?	०-१	०.५
घ	महिलाहरुको लागि लोक सेवा आयोग पूर्व तयारी कक्षाका लागि तालिमको व्यवस्था गरेको छ ?	०-१	१
८	नेपाल सरकारका लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकासका नीति र प्रतिवद्धता	१२	७
८.१	नेपाल सरकारका लैङ्गिक विकासका नीति र प्रतिवद्धताहरुको कार्यान्वयन	४	२
क	सहस्राब्दी विकासका लक्ष्यहरु प्राप्त गर्ने कार्यक्रमहरु र सो अनुसारको बजेट विनियोजन गरेको छ ?	०-१	०.५
ख	सहस्राब्दी विकासका लक्ष्यहरु प्राप्त गर्ने कार्यक्रमहरु र सो अनुसारको बजेट विनियोजन गरी कार्यक्रमहरु समयमै सम्पन्न गरेको छ ?		०.५

ग	महिला विकासका लागि भएका बेइजिङ्ग घोषणा पत्रका वाहवटा प्रतिवद्धताहरूका बारेमा स्थानीय निकायका पदाधिकारीहरू वा कर्मचारीहरूलाई जानकारी छ ? सोको लागि अभिमुखीकरण गरिएको छ ?	०-१	०.५
घ	महिला विकासका लागि भएका बेइजिङ्ग घोषणा पत्रका वाहवटा प्रतिवद्धताहरूका क्षेत्रमा कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयन गर्ने गरेको छ ?	०-१	.५
८.२	महिला विरुद्ध हुने सबै खाले हिंसा निर्मूल पार्ने	४	२
क	महिला विरुद्ध सबै खाले हिंसा निर्मूल गर्ने कार्यक्रमहरू र सो अनुसारको बजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम समयैमा सम्पन्न गरेको छ ?	०-१	०.५
ख	लैङ्गिक हिंसा रहित जिल्ला/ नगरपालिका / गाविस घोषणा गरेको छ ?	०-१	०
ग	१६ दिने महिला विरुद्ध सबै खाले हिंसा निर्मूल गर्ने कार्यक्रमहरू स्थानीय निकायहरूले संचालन गर्ने गरेको छ ? हरेक वर्ष अति उत्कृष्ट कार्य गर्ने महिलाहरूलाई सम्मान गर्ने कार्यक्रम मनाउने गरिएको छ ?	०-१	१
घ	महिला हिंसा विरुद्ध सून्य सहिष्णुता अपनाएको छ?	०-१	.५
८.३	नेपाल सरकारका सामाजिक समावेशीका विकासका नीति र प्रतिवद्धताहरूको कार्यान्वयन	४	३
क	संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बाल अधिकारी महासन्धी १९८९ मा गरिएको प्रतिवद्धता कार्यान्वयन गर्न कार्यक्रमहरूमा रकम विनियोजन गरी कार्यक्रमहरू समयैमा सम्पन्न गरेको छ ?	०-१	१
ख	के स्थानीय निकायबाट समाजमा रहेको विभिन्न जातीगत छुवाछुत सम्बन्धी सामाजिक कुरीती हटाउन कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने गरको छ ?	०-१	१
ग	के स्थानीय निकायबाट आदिवासी जनजातीहरूको विकासको लागि कार्यक्रमहरू यी वर्गहरूको सहभागितामा संचालन गर्ने गरको छ ?	०-१	१
घ	महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय कार्ययोजना र संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सुरक्षा परिषद्बाट पारित प्रस्ताव नम्बर १३२५ र १८२० को कार्यान्वयन राष्ट्रिय कार्ययोजनामा स्थानीय निकायको जिम्मेवारी भनि उल्लेख गरिएका कार्यक्रमहरूमा रकम विनियोजन गरेको छ ?	०-१	०

८. अंक प्राप्त

क.स.	सूचक र उप सूचक हरु		प्राप्ताङ्क अंक
१	१.१, १.२, १.३	२.०+१+२.०	६.५
२	२.१, २.२, २.३	२.०+३.०+ ०	५.०
३	३.१, ३.२, ३.३	३.५+ ४ +४.०	११.५
४	४.१, ४.२, ४.३	२.५+४.०+२.५	९.०
५	५.१, ५.२, ५.३	४+३+३	१०.०
६	६.१, ६.२, ६.३	४+३+४	११.०
७	७.१, ७.२, ७.३	२.४+२.५+२.५	७.५
८	८.१, ८.२, ८.३	२+२+३	७
जम्मा			६७.५

१०. माकुरीजालोको चित्र

